

CASTELLS CATALANS

Nom del castell: Tagamanent

Data de construcció: segle X

Municipi: Tagamanent

Comarca: Vallès Oriental

Altitud: 1.056 m

Coordenades: E 441560, N 4622175 (ED50 UTM 31N). Longitud: 02° 17' 45.6" Latitud: 41° 44' 50.6" (ETRS89 Geodèsiques)

Com arribar-hi: s'hi pot accedir a través d'una carretera asfaltada gairebé fins dalt de tot, la qual surt del poble de Tagamanent, arran del Congost, i duu a les masies de Bellver i Ca l'Agustí.

El lloc que es trobava dins el comtat i bisbat d'Osona, era un indret fronterer i per això sortia sovint esmentat en la documentació. Pertanyia a la casa vescomtal dels Cardona i després fou lloc de domini reial.

S'alça a 1.056 metres en un entorn dominat per boscos d'alzinar i pinedes amb rodals de roures als torrents.

El castell

El penyal del Tagamanent, de característica silueta, s'aixeca com un sentinella gegantí per sobre del Congost, fent-se ben visible de tot el Vallès i de la Plana de Vic. Forma l'últim contrafort del massís del Montseny, al final de la llarga planura del pla de la Calma, abans de l'engorjat del Congost. Aquesta estratègica situació entre el comtat d'Ausona i de Barcelona li ha valgut la importància històrica i l'interès dels comtes i reis per no perdre la seva possessió. Sempre ha pertangut al bisbat de Vic i al seu comtat històric; així, consta en la llista de castells ausonencs empenyorats per la comtessa Ermessenda al seu fill Berenguer, l'any 1023, i, més clarament encara, Tagamanent encapçala la llista de castells estrictament ausonencs donats en dot pel comte Ramon Berenguer III a la seva filla Maria Roderic, l'1 d'octubre de 1107, en casar-se amb el comte Bernat de Besalú. Tanmateix, des que el rei va tenir-ne el domini directe en el segle XIII, hom tendí a considerar-lo inclòs en la vegueria del Vallès.

TAGAMANENT

El turó de Tagament vist des de Llevant. Totes les fotos de l'escrit són de Jordi Gironès.

No hi ha dubte que el castell es trobaria al bell cim del Tagamanent, en l'extensa planura on resta encara l'antiga parròquia, santuari de Santa Maria de Tagamanent, amb les restes del casal rectoral; però, no hem sabut veure ni un sol vestigi de la seva edificació medieval. El planell superior de Tagamanent té comptadíssims punts d'accés i, per tant, era lloc fàcilment defensable. Els documents, en parlar de l'església de Santa Maria, clarament diuen «*ecclesiae de Castro Tagamanent*»; afegim que un capbreu, de l'any 1372, concernent al mas Prat —masia avui desapareguda, situada sota mateix del turó on hi ha la parròquia— al·ludeix a «*ipso Prato subtus castris de Tagamanent*».

L'enasprada situació coadjuvaria a la simplicitat castellera, bé que tenim indicis per creure que el castell de Tagamanent era quelcom més que un castell sumari. A més de l'església i la residència pels seus preveres, hi hagué dalt el pla o a la seva entrada un casal o residència pels castlans que residiren allà, des de finals del segle XI fins entrat el XIV. També, en un document de 1009 —pel qual els comtes Ramon Berenguer i la seva esposa Adalmodis lliuren al vescomte Ramon Folc i a la seva esposa Ermessendis la meitat de l'alou de Vall Fornès, annex al castell de Tagamanent— surt mencionada una Sala, o casal de residència, propietat dels comtes, que es trobava prop de la porta del castell; devia

ésser el lloc de l'*estatica*, o estatge del comte Ramon Berenguer I.

Creiem que les velles parets serien aprofitades per a les noves edificacions i, en conseqüència, l'església i l'esfondrat casal parroquial no mostren res que sigui anterior als segles XVI o XVII. Contrasta l'abundància de cites i notícies antigues amb la manca total de vestigis arqueològics, fins al punt que si manquessin les primeres hom es veuria forçat de preterir la importància i el passat de Tagamanent.

Les més antigues referències, les dóna el fons històric de l'Arxiu Capitular de Vic: dos documents dels anys 945 i 947, respectivament, esmenten terres i vinyes —deixades a la catedral de Vic pels preveres Nectar i Dacó— que es trobaven «*in cornitatu Ausona, in terminio de castro Tagamanent*», la primera a la Vallmagna i la segona a la vila Molar. Aquests documents, acompanyats d'un altre de l'any 990 on s'exposa la venda que Borrell II, comte i marquès, i la seva esposa Emeruds, junt amb el fill Ramon Borrell II, feren a Audesind i a la seva muller Ermetruca d'un alou en el terme de Tagamanent, del comtat

d'Ausona, persuadeixen de la primitiva adscripció de Tagamanent a Ausona, i de la propietat que d'ell tingueren, des dels inicis, els comtes de Barcelona-Ausona.

Els seus senyors

Tagamanent es trobava veí del castell del Brull, castell donat, en començar la repoblació ausonenca, pels comtes de Barcelona als vescomtes d'Ausona —dits més tard de Cardona—, en feu o retribució pel càrrec vescomtal; d'ací que els més antics documents li diguin el «*fevo vicecomitale*». És probable que els propis comtes encarreguessin també als vescomtes d'Ausona-Cardona el castell de Tagamanent perquè n'asseguessin la guarda i protecció. De fet, el senyoriu o guarda dels Cardona sobre Tagamanent és una realitat des de principis del segle XI. Els primers actes d'enfeudament i vassallatge sobre el castell que tractem comencen a mig segle XI. Entre els anys 1039 i 1050, la vescomtessa Guisla, de Cardona, fa homenatge al comte Ramon Berenguer I i a la seva esposa Elisabet pels castells que té per ells en els comtats de Bar-

El Tagamanent vist des de la masia de ca l'Agustí.

Panorama des del cim del Tagamanent amb la masia de can Bellver i el turó de Montner al seu darrere i, més llunyà, el pic del Sui.

celona i Ausona, excepte el que es va retenir la comtessa Ermessenda en dits comtats i l'estatica que el comte Ramon té al castell de Tagamanent.

Entre els anys 1035 i 1076, el vescomte Ramon —fill de Guisla— fa un nou jurament de vassallatge al comte Ramon Berenguer I pels castells que té per ell, els quals són: el castell o fortalesa de Gironella, a la ciutat de Girona, el castell de Farners, el castell de Tagamanent i Castelltallat. Segueixen altres juraments de fidelitat, tots sense data, però de la mateixa època, prestats pel propi vescomte a la comtessa Adalmodis, i pels castlans Ermenir —castlà de Castelltallat— i Ramon Bremon —del de Tagamanent.

D'aquesta manera restava ben precisada, des de mig segle XI, la jerarquia feudal del castell de Tagamanent: el comte de Barcelona, senyor major i superior; el vescomte de Cardona, primer feudatari; i el castlà, Ramon Bremon (o Bermond), supeditat al vescomte de Cardona i al comte de Barcelona. Aquesta jerarquia és la que subsistirà fins a mig segle

XIII, quan el comte de Barcelona va comprar al vescomte de Cardona tots els seus drets sobre Tagamanent. Només veurem canviar els castlans, convertidors del seu càrrec en hereditari a finals del segle XI, en perfilar-se les successions de la família Tagamanent.

No sabem la filiació del castlà Ramon Bremon. El 22 d'abril de 1075, el vescomte Ramon i la vescomtessa Ermessenda fan un nou enfeudament del castell de Tagamanent a Arnau Guifre, supeditant-li el castlà del castell i prometent-li una cavalleria de terra dintre del terme del castell de Tagamanent i la tercera part dels delmes de l'església de Tagamanent o una altra cavalleria de terra amb un valor semblant. Per tot això, Arnau Guifre retorna als vescomtes la terra del castell segarrenc de Calonge, amb el feu que tenia per ells en penyora, i també els lliura la *dominicatura* que tenia a la vila de Sales, prometent d'ésser-los fidel i tenir pels comtes el castell i cavalleries de Tagamanent.

Poc temps després, el 23 de juny de 1083, el vescomte Ramon, qui volia marxar a

guerrejar amb la host del comte de Barcelona, féu el seu testament, en el qual deixa els castells de Rupit i Tagamanent al seu fill Bernat, si Déu vol que torni, si no que passin als canonges de Vic. En el mateix testament fa una al·lusió a l'anterior infeudació, car «deixa a Santa Maria de Tagamanent la tercera part de la seva parròquia —seran els delmes anteriors— que ell li ha llevat injustament i que ara té Arnau Guifre i mana que torni a estar tot en propietats dels seus capellans, com ho havia estat en temps dels seus pares». En altre testament fet pel mateix vescomte, el dia 11 de març de 1086, repeteix els llegats, si bé cedeix els seus castells a la seva muller Ermessenda i al seu germà Folc, el futur bisbe de Barcelona, aleshores ardiaca de Cardona i bisbe intrús de la Seu d'Urgell. El seu fill Bernat havia mort, com també en Bremon II; l'herència anà a parar, més tard, a la mort del bisbe Folc —en 1100—, a la filla Ermessenda, casada amb Deodat Amat de Claramunt.

El 15 d'octubre de 1098, el vescomte Folc, bisbe de Barcelona, donava al monestir de Santa Fe de Conques i al seu abat Begó «*ecclesiam meam de castro quod vocatur Tagamanent, eo quod ad presens per simoniam male era ordinata*». Aquesta donació fou feta en un petit sínode o reunió de bisbes, presidits pel legat pontifici toledà, que tingué lloc al castell i canònica de Cardona. En el document, el bisbe donador fa una llista dels seus germans i pares difunts, pels que deuran pregar els monjos o la comunitat que deurà instal·lar-se a Tagamanent. Això ha donat peu perquè es parlés sovint del monestir de Tagamanent, però estem convençuts que no es va arribar mai a dur a terme. Tal volta perquè no interessava als comtes de Barcelona, els primers senyors del castell interessats a la seva conservació, o per causes internes de l'orde de Sant Benet.

La situació estratègica d'aquest castell féu que els comtes de Barcelona en reclamessin sovint la potestat i no permetessin als Cardona de fer-se'n amb la total propietat. El 1231, Jaume I l'empenyorava a Ramon Folc de Cardona, pel deute de 2.500 morabatins que els Cardona havien deixat a Jaume I i al seu pare, i en 1268 el propi Jaume I en reclamà la

Escut de Tagamanent

potestat a Ramon Folc de Cardona. Per fi, l'any 1269 el rei Conqueridor en recobra la total potestat i domini, donant al vescomte de Cardona 15.000 sous. D'ençà, el castell va ésser considerat lloc reial i els reis n'encomanaren la batllia i l'administració a diferents senyors durant el segle XIV i següents. A principis del XIII es considerava indistintament de la vegueria de Vic o de la de Barcelona i Vallès, però, des de la creació del comtat d'Ausona en favor de Bernat de Cabrera, a mig segle XIV, va ésser considerat exclusivament de la vegueria vallesana.

El 22 de març de 1382 el rei Pere el Cerimoniós va vendre el castell de Tagamanent a Berenguer d'Hostalric, i al setembre de 1463, el castell acredità la seva posició estratègica. Els homes del castell, afectes a la causa catalana, davant la presència d'enemics al Congost convocaren sacramental. El castell era custodiat pel batlle i altres pagesos del terme. Expulsaren els remences i el resultat del combat els fou favorable, car feren presoners dos dels principals valedors del cabdill Bernat Guillem, d'Altarriba, anomenats Malarts i Lluç Gili.

A partir del segle XVI desapareix tota informació sobre el castell i els seus castllans, per la qual cosa se suposa que va deixar de tenir cap mena de funció castellera i va acabar enrunat.

Finalment assenyallem la relació que guarda el topònim Tagamanent amb l'homònim mallorquí que es localitza en terme de Montuiri (Manacor). El fundador del solar mallorquí fou Pere de Tagamanent, qui

acompanyà el rei Jaume I en la conquesta de l'illa. La branca illenca excel·lí amb alguns il·lustres prohoms i s'extingí, en línia masculina, a principis del segle XVI.

Església

El lloc que ocupa aquesta església era dins els límits del comtat i bisbat d'Osona, en un indret fronterer, per això s'esmenta força en els documents de l'època. L'església se cita per primer cop el 993, quan el comte Borrell li va cedir uns aïlls situats al Congost. Pertanyia, com el castell a l'alt domini dels vescomtes d'Osona, més tard de Cardona, i el 1098 el vescomte Folc II, que també era bisbe de Barcelona, la va cedir a l'abat Begó de Santa Fe de Conques (Llenguadoc) perquè hi fundés un monestir filial. Folc II va morir un any més tard i, com que probablement els seus nebots no devien estar d'acord amb la donació que havia fet, el monestir no va arribar a estar en poder del monestir de Conques, sinó que va passar a formar part del de Sant Pere de Casserres, que era propietat dels vescomtes de Cardona.

El priorat de Casserres va entrar aviat en decadència, per la qual cosa mai no es va arribar a establir una comunitat de monjos fixa a Tagamanent. Malgrat tot, diversos documents del s. XIII fan referència a la unió d'aquesta capella amb el priorat de Casserres i, fins al s. XIV, els priors de Casserres presentaven el capellà o rector de la parròquia i cobraven una part de les rendes.

El 1282 consta que tenia els altars de Santa Maria, Sant Joan i Sant Jaume, i el 1307 un altar dedicat a sant Miquel. De la segona meitat del s. XIV en endavant fou una parròquia normal del bisbat de Vic, i des del s. XVII, santuari.

Al llarg del s. XVI es van fer algunes petites obres de manteniment de l'edifici i el van dotar d'alguns retaules nous. L'any 1578 es van iniciar un seguit de reformes que van durar fins el 1619 i que van representar una gran remodelació de l'edifici. Així s'hi van afegir dues naus laterals i la capella del Roser, es va

L'església de Santa Maria de Tagamanent ha estat restaurada recentment junt amb els edificis adjacents.

eliminar el campanar d'espadanya i se'n va construir un de planta quadrada i se'n va refer la coberta. A partir de mitjan s. XVIII, tot i que s'havia construït la casa rectoral, l'església va entrar en un progressiu estat d'abandonament que es va accentuar a l'inici del s. XIX. Cap al 1940, la parroquialitat es va traslladar a la capella de Santa Eugènia del Congost.

Va ser restaurada per la Diputació de Barcelona, que des de fa alguns anys n'és la propietària. De la construcció romànica es conserva una part dels murs de la nau central coberta amb volta de canó seguit apuntada. L'aparell romànic, fàcil de veure tant a l'interior com a l'exterior, és de carreus ben col·locats amb morter de calç.

Nota: la major part de l'escrit ha estat extret del Volum II de l'obra sobre els *Castells Catalans* publicada per l'editor Rafael Dalmau l'any 1969.

Jordi Gironès i Vilardebò
gener de 2010

